

Демуз І.О.

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
Національної академії аграрних наук України

СТУДЕНТСЬКИЙ ПРОТЕСТ 1906 РОКУ В ХАРКІВСЬКОМУ ТЕХНОЛОГІЧНОМУ ІНСТИТУТІ: ПЕРЕДУМОВИ, ПЕРЕБІГ І НАСЛІДКИ

У статті проаналізовано події 26 жовтня 1906 р. в Харківському технологічному інституті (далі – ХТІ), що стали одним із найбільш резонансних студентських протестів початку ХХ ст. Досліджено передумови конфлікту між студентами та професорсько-викладацьким складом, зокрема з професором В. І. Альбіцьким, а також наслідки цього протистояння для подальшого розвитку закладу. Особливу увагу приділено аналізу розгортання судового процесу та його впливу на академічне середовище інституту.

Методологічною основою проведеного дослідження став міждисциплінарний підхід, що поєднує історичний аналіз, соціокультурний контекст і правову оцінку подій. В якості джерельної бази використано періодичні видання початку ХХ ст. – «Киевлянин», «Новое время», «Рада», «Южный край», аналіз яких дозволив усебічно розглянути тему.

З'ясовано, що події в ХТІ стали важливим етапом розвитку студентського руху та демонстрацією суперечностей як ідеологічного, так і соціального характеру у взаєминах між адміністрацією, професорським складом і студентством. Подальший судовий процес над учасниками протестної акції загострив проблеми академічних свобод, прав студентів та межі впливу адміністративної влади у вищих навчальних закладах початку ХХ ст. Зазначені події спричинили низку наслідків для розвитку вищої технічної освіти і студентського самоврядування. Встановлено, що професор В. І. Альбіцький, ставши фактично об'єктом студентського бойкоту, змушений після того завершити свою педагогічну діяльність. Студентські протести засвідчили наявність глибоких проблем в управлінні вищою технічною освітою, зокрема необхідність реформ у сфері академічної автономії, студентського самоврядування та організації навчального процесу. Вони стали індикатором зростання на початку ХХ ст. демократичних прагнень серед інтелігенції та студентства, підкреслюючи складність процесів формування громадянського суспільства та боротьби за академічні свободи.

Ключові слова: Харківський технологічний інститут, вища технічна освіта, студентські протести, академічні свободи, судовий процес, В. І. Альбіцький.

Постановка проблеми. Харківський технологічний інститут (далі – ХТІ) з моменту відкриття у 1885 р. став одним із провідних центрів вищої технічної освіти, сприяючи популяризації інженерних знань та формуванню висококваліфікованих спеціалістів на теренах України наприкінці ХІХ ст. Тривалий час інститут зберігав традицію продуктивної взаємодії між студентами і професорсько-викладацьким складом, що забезпечувало ефективний навчальний процес і високий рівень розвитку науки. Однак, попри загальний прогресивний вектор, історія ХТІ мала і суперечливі моменти, пов'язані зі внутрішніми конфліктами студентів та адміністрацією, що набували гострих форм. Події 26 жовтня 1906 р. стали одним із най-

глибших проявів цих розбіжностей. Конфлікт між групою студентів і професором В. І. Альбіцьким був не лише наслідком внутрішніх академічних суперечностей, а й відображенням суспільної трансформації, що охопила Російську імперію на початку ХХ ст. Вимоги студентів щодо академічної свободи й оновлення навчального процесу зіткнулися з прагненням адміністрації зберегти традиційний порядок.

Судовий процес над учасниками конфлікту поставив перед суспільством низку важливих питань: наскільки допустимими є студентські акції протесту у вищих навчальних закладах? Де проходить межа між академічною автономією та адміністративним контролем? Як подібні акції впливали

на кар'єру професорів та загальну атмосферу в університетах? Таким чином, аналіз подій у ХТІ у 1906 р. дозволяє не лише глибше зрозуміти історію конфліктів у вищій освіті, але й простежити, як соціально-політичні процеси впливали на академічну спільноту, професорів, студентів, загалом формуючи систему вищої технічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Події 26 жовтня 1906 р. у Харківському технологічному інституті вперше було висвітлено у праці під редакцією Н. Ф. Киркача [16]. Проте конфлікт між професором В. І. Альбіцьким і студентами розглядався поверхнево, без детального аналізу його причин та наслідків; подія оцінювалася виключно як факт студентського протесту, спрямованого проти професора з огляду на його монархічні погляди. Відсутність дослідження передумов конфлікту, його ходу і впливу на подальшу долю інституту й самого В. І. Альбіцького сприяла формуванню однобічного уявлення про цю подію. Ця праця заклала міцне підґрунтя подальшої традиції в історіографії, в якій образ Василя Івановича Альбіцького розглядався переважно як ученого й викладача з консервативною позицією, а не як видатного науковця у галузях гідравліки й гідро-техніки. У подальших дослідженнях, присвячених історії ХТІ, зокрема В. І. Ніколаєнка та Л. П. Савченко [8; 9], зберігається цей підхід.

Конфлікт між студентами і професором В. І. Альбіцьким згадуються також у статтях Н. О. Гончарової [2], О. М. Обершт [11]. Однак там лише констатується факт студентського бойкоту без розгляду його причин. У дисертаційних дослідженнях В. О. Бандуса [1], Л. М. Єршової [3], М. А. Циганюка [17] увага акцентується на тому, що громадянські погляди професора викликали спротив студентів. Навіть у довідкових виданнях з історії ХТІ [4] події 1906 року подаються винятково як студентський протест, спрямований проти професора В. І. Альбіцького, без урахування ширшого контексту соціально-політичних змін у тогочасних вищих навчальних закладах Російської імперії.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз причин і наслідків подій 26 жовтня 1906 р. у Харківському технологічному інституті, що вплинули на подальший розвиток навчального закладу і стосунки між студентами та професорсько-викладацьким складом, а також на академічну кар'єру професора В. І. Альбіцького.

Виклад основного матеріалу. 26 жовтня 1906 р. у ХТІ відбулося загальне студентське зібрання, на якому схвалено резолюцію щодо

позиції Учбового комітету інституту [12], в якій висловлювалося здивування з приводу відмови адміністрації визнавати Центральний орган (ЦО) студентства як представницьку структуру студентської спільноти. Натомість комітет розглядав його як орган, репрезентуючий лише окрему опозиційну групу, що, своєю чергою, сприяло внутрішньому розколу серед студентства. Це рішення викликало протест, оскільки ще 23 жовтня на зібранні за участю понад 900 осіб директор інституту професор П. М. Мухачов (1861–1935) визнав ЦО офіційним представництвом студентів ХТІ. Учасники зібрання також наголосили на прагненні студентства дотримуватися мирного характеру протесту і продовжувати навчальний процес. Водночас вони виступили із засудженням можливого закриття установи з боку Учбового комітету ХТІ. Окрім цього, у резолюції заперечувалося право залучення сторонніх осіб до комісії з прийому креслень для забезпечення безпеки професора, котрий піддавався бойкоту [18].

Приводом для екстреного засідання навчального комітету став інцидент за участю професора Василя Івановича Альбіцького (1850–1926(?)) [5]. 26 жовтня 1906 р. о 10:30 ранку в конференц-залі ХТІ працювала комісія з прийому студентських креслень у складі директора П. М. Мухачова, професора В. І. Альбіцького, викладачів О. Я. Миловича (1874–1958) і К. Д. Серебрякова (1871–1930). До зали увійшли представники ЦО разом з іншими студентами, які вимагали, щоб В. І. Альбіцький не брав участі в роботі комісії. Після того, як професор відмовився залишити засідання, майбутні інженери вирішили припинити роботу комісії і закликали викладачів залишити приміщення [18]. Згодом, після деякого часу, залу покинули директор П. М. Мухачов і професор В. І. Альбіцький [5].

26 жовтня ввечері Учбовий комітет провів екстрене засідання, на якому ухвалено рішення про тимчасове припинення діяльності ХТІ. Вже вранці 27 жовтня при вході до закладу було розміщене офіційне оголошення: *«Згідно з постановою навчального комітету від 26 жовтня, інститут закривається до особливого розпорядження»* [18]. Це рішення стало наслідком активного бойкоту професора В. І. Альбіцького, особливо з огляду на попереднє попередження студентів, що в разі застосування примусових заходів навчання в закладі буде призупинено. Таким чином, протестні дії здобувачів освіти призвели до офіційного закриття ХТІ на невизначений термін і затримання під варту студентів-бунтівників.

У зв'язку із загостренням ситуації в інституті та бойкотом професора В. І. Альбіцького викладачі Серебряков і Милович були викликані 28 жовтня 1906 р. на допит до судового детектива у справах особливої важливості. Їхня участь у слідчих діях була пов'язана з необхідністю надання обґрунтувань щодо конфлікту в навчальному закладі. Варто зазначити, що обидва педагоги виконували обов'язки асистентів під час захисту студентських проєктів у професора В. І. Альбіцького [19]. Отже, слідчі дії стали логічним продовженням розслідування ситуації, що виникла внаслідок протестних настроїв серед студентів і суперечливих рішень адміністрації закладу.

Доля заарештованих студентів і механізм їхнього притягнення до відповідальності викликали значне занепокоєння академічної спільноти міста. У зв'язку з цим, ректор Імператорського Харківського університету Дмитро Іванович Багалій (1857–1932) 29 жовтня 1906 р. звернувся до місцевого губернатора з проханням з'ясувати причини арештів та очікувані правові наслідки для затриманих студентів. За результатами переговорів, очільник закладу передав отриману інформацію представникам студентства, підкресливши, що професорський корпус університету в цілому не підтримує будь-якого страйку як форми протесту. Питання про подальші дії було винесене на розгляд Ради студентських депутатів (РСД), яка після обговорення ситуації в ХТІ ухвалила рішення відмовитися від навіть короткотривалого мітингового заходу [20].

Для остаточного визначення позиції студентської спільноти скликано загальні збори, які прийняли резолюцію Ради студентських депутатів, а також озвучено повідомлення ректора. Резюмувалося, що: арешти студентів ХТІ були пов'язані не з їхньою представницькою діяльністю, а з фактами насильства та активного бойкоту професора В. І. Альбіцького; судовий розгляд справи відбуватиметься у звичайному порядку, без передачі до військового трибуналу; харківський губернатор не вживатиме репресивних заходів щодо студентських старост [20]. Після викладення цих положень було розпочато обговорення [13]. Одним із перших виступив студент Володимир Альбіцький – син професора. У своїй промові він наголошував, що інформація про діяльність батька, зокрема його нібито підтримку погромів і поширення людиноненависницьких ідей, базується на безпідставних чутках. Він також стверджував, що бойкот В. І. Альбіцького є наслідком політичної незрілості студентів-технологів [20].

Попри емоційний характер промови, збори зустріли її стримано. Наступний виступаючий висловив заперечення, наголошуючи на тому, що професор В. І. Альбіцький послідовно протидівав студентським ініціативам, що і стало причиною ескалації конфлікту [13]. Він також підкреслив, що студентська спільнота ХТІ, хоча й вдавалася до бойкоту, не мала наміру застосовувати некоректні або насильницькі методи. Більшість виступаючих підтримали позицію про недоцільність короткострокового страйку студентів університету як форми протесту проти закриття ХТІ. Вони аргументували свою позицію тим, що інститут має продовжувати навчальний процес, оскільки це є запорукою організаційної стабільності студентського руху [20]. У результаті відкритого голосування питання про оголошення страйку було вирішене негативно. Близько 1000 студентів висловилися проти мітингового заходу, тоді як близько 300–400 осіб підтримали цю ініціативу. Загалом у зборах взяли участь приблизно 1500 студентів. Засідання завершилося о 23:30, остаточно закріпивши позицію університетської студентської спільноти щодо подій у ХТІ [20].

На засіданні 31 жовтня харківська група молодших викладачів Академічного союзу заслухала детальний звіт очевидців про інцидент, який стався за участю професора В. І. Альбіцького [21]. Встановлено, що систематичне ігнорування виборчим органом студентських потреб та обґрунтованих вимог спричинило загострення напруженої атмосфери, що негативно позначилося на організації навчального процесу та викликало різке погіршення ставлення студентства до адміністрації [13]. Водночас, форма бойкоту, спрямованого проти В. І. Альбіцького, не супроводжувалася жодними актами насильства щодо його особи і не могла слугувати обґрунтованою підставою для припинення роботи ХТІ. Закриття закладу в даних обставинах розцінювалося як безпідставне порушення нормального перебігу академічного життя та як фактор, що потенційно міг спровокувати подальше загострення конфлікту [21].

З 1 листопада 1906 р. Учбовий комітет ХТІ активізував діяльність з відновлення навчального процесу та вирішення питання подальшої викладацької діяльності В. І. Альбіцького [19]. Сам професор, усвідомлюючи важливість відновлення занять, активно долучився до обговорень щодо нормалізації академічного життя. З листопада 1906 р. відбулося спільне засідання молодих викладачів (представляли інтереси студентства) й Учбового комітету ХТІ (усі штатні професори).

Обговорювалися заходи, спрямовані на заспокоєння студентства та забезпечення умов для відновлення повноцінного навчання [14]. Розглянуто ініціативи про: 1) відновлення роботи ХТІ в найкоротші терміни; 2) запровадження паралельних курсів за дисциплінами В. І. Альбіцького з метою зменшення напруги серед студентів (дана пропозиція, висунута самим професором, була однострійно підтримана учасниками зібрання) [6].

Для більш детального обговорення і прийняття остаточного рішення засідання було перенесене на 7 листопада 1906 р. Дана ініціатива демонструє прагнення адміністрації ХТІ й самого В. І. Альбіцького до конструктивного вирішення конфлікту. Водночас, прийняті рішення свідчать про прагнення врахувати інтереси студентів і забезпечити якісну освітню діяльність навіть у складних умовах внутрішньої напруги. 7 листопада 1906 р. Учебний комітет ХТІ розглянув телеграму від міністра народної освіти з вимогою негайного відкриття інституту [7], у відповідь на що заняття в установі були поновлені 11 листопада 1906 р. [25, с. 3].

Справу щодо інциденту, пов'язаного з професором В. І. Альбіцьким, 3 листопада передано на розгляд окружного суду. Згідно обвинувального акту, студентам, які брали участь у подіях, висунуто звинувачення відповідно до статті 272, а окремим особам – додатково за статтею 286 тогочасного кримінального уложення. Частиину затриманих було звільнено наступного дня, а для інших передбачалася можливість звільнення під заставу, яку дозволено вносити не лише грошима, а й цінними паперами. Враховуючи значний суспільний резонанс цієї справи, її розгляд призначено на 13 листопада. Напередодні було внесено заставу за студентів-технологів: Івашева, Короткевича, Маришева та Лихоніна, а 4 листопада передбачалося внесення застави за Орловського. У слідчому ізоляторі залишалися студенти: Бланк, Данилевич, Родзянко, Рановський та Шевченко. Для забезпечення їхнього звільнення студентами ХТІ організовано збір коштів [22].

Судовий розгляд справи призначено на 23 листопада в окружному суді без участі присяжних засідателів. До кримінальної відповідальності притягнуто таких студентів: Є. М. Короткевич, В. М. Лихонін, Г. Є. Данилевич, М. Г. Родзянко, П. Б. Качкачев, М. А. Рановський, В. М. Івашев, Ф. З. Бланк, О. І. Крамаренко, П. З. Маришев, К. М. Орловський, Г. Г. Шевченко, М. Я. Шашутін. Їм висунуто звинувачення відповідно до статей 13 та 272 Кримінального уложення про пока-

рання, а Короткевичу та Родзянку додатково – за статтею 286. З боку обвинувачення в якості свідків викликано професора В. І. Альбіцького, двох його синів (Володимира і Федора), директора ХТІ П. М. Мухачова та викладачів Миловича і Серебрякова. Кількість місць для громадськості в залі судового засідання обмежувалася однією сотнею. Захист обвинувачених забезпечили присяжні: І. Є. Булгаков, Н. С. Каринський, Б. П. Куликов, М. П. Міхновський, Л. М. Переверзєв, А. С. Сокольський [24].

Судове засідання розпочалося об 11:00 ранку 23 листопада [15]. Головував суддя Т. М. Пітюх, у складі суду були також члени А. М. Івановський і С. Н. Степанов. Обвинувачення підтримував прокурор окружного суду В. М. Войтенко. Судовий пристав доповів про відсутність двох свідків – Федора Альбіцького та Дмитра Бондарева. Першим з них надано медичну довідку лікаря про наявні наслідки струсу мозку. Інший свідок захворів. Присяжний повірений Куликов заявив, що захист позбавлений можливості представити своїх свідків у суді, оскільки вхідні перепустки відбиралися безпосередньо при вході в судові приміщення, що унеможливило їхню присутність. Суд відмовив у виклику додаткових свідків [26, с. 5]. Прокурором в обвинувальному акті відтворено хід подій 26 жовтня 1906 р. в ХТІ: о 10:00 ранку відбулося засідання комісії для розгляду студентських проєктів турбін [15]. Рада була призначена директором ХТІ професором П. М. Мухачовим у складі професора В. І. Альбіцького (голова комісії), а також викладачів О. Я. Миловича і К. Д. Серебрякова. У той самий час біля конференц-залу зібрався натовп студентів, які раптово розчинили двері, увійшли до приміщення та обступили стіл, призначений для роботи комісії. Директор Мухачов запитав про причину їхньої присутності, на що студент Микола Ареф'єв від імені студентської громади заявив, що згідно з ухвалою загального студентського зібрання комісія має залишити залу. Директор відмовився виконати цю вимогу, наголосивши, що ця повноважна рада діє на законних підставах. У відповідь Ареф'єв заявив, що студенти також керуються своїм законним правом і не залишать залу. Коли професор Альбіцький спробував звернутися до студентів, натовп викрикував: *«Встати! Говорити стоячи!»* [26, с. 5]. Він відповів, що, будучи літньою людиною, не вважає за потрібне виступати перед молоддю стоячи. Після вигуку Ареф'єва *«Повернутися до нього стійно!»* частина студентів виконала цей наказ [26, с. 6].

Спроби В. І. Альбіцького продовжити виступ супроводжувалися черговими зневажливими командами Арєф'єва. У цей момент до зали увійшов член комісії інженер-механік Серебряков, котрий чув у коридорі, як один зі студентів висловлював намір *«витягнути Альбіцького з комісії»* [26, с. 5]. Педагоги Серебряков і Милович, передбачаючи можливі негативні наслідки, залишили залу попри спроби директора та В. І. Альбіцького переконати їх не покидати приміщення. Після цього аудиторію покинули і Мухачов, і Василь Іванович, а засідання комісії було зірвано. Студенти залишили будівлю ХТІ, а адміністрація розпорядилася тимчасово припинити заняття [15].

Слідство встановило, що професор В. І. Альбіцький, котрий пропрацював у ХТІ понад 30 років, до 1904 р. користувався повагою серед студентів. Проте після його вступу до промонархічної партії та організації Харківського відділу прихильників монархічного руху – першого регіонального підрозділу цієї партії – частина студентської громади почала відкрито демонструвати негативне ставлення до професора [15]. У 1905–1906 навчальному році ХТІ був тимчасово закритий, що призвело до зменшення конфліктних ситуацій, однак після поновлення занять у вересні 1906 р. студентське середовище радикалізувалося. 14 і 15 вересня загальні студентські збори ухвалили резолюцію про усунення професора В. І. Альбіцького з посади під загрозою бойкоту. Студенти вважали, що членство професора в «такій партії несумісне з його науково-педагогічною діяльністю» [14; 26, с. 6].

Слід зазначити, що 23 жовтня 1906 р. відбулися нові студентські збори, на яких ухвалено рішення про активний бойкот В. І. Альбіцького. Відповідальність за його реалізацію взяв на себе ЦО, до складу якого входило 15 студентів [26, с. 5]. 24 жовтня цей орган розробив конкретний план бойкоту, який передбачав, що під час появи Василя Івановича в аудиторії або на засіданні комісії, група студентів має оголосити йому рішення студентської громади та вимагати, щоб він залишив приміщення [13]. Якщо професор відмовиться, студенти мали вдаватися до будь-яких засобів для припинення його діяльності. 26 жовтня бойкот було реалізовано під час засідання виборчої ради, що й спричинило подальші події [15].

Судові слухання проходили без участі присяжних засідателів. Студентам було висунуто обвинувачення за статтями 13, 272, а також у випадку деяких підсудних, – 286 Кримінального уложення [26, с. 5]. Звинувачувані заперечували свою вину,

стверджуючи, що не чинили фізичного насильства і не перешкоджали діяльності викладачів. Дехто з них заявляв, що не перебував у конференц-залі в момент конфлікту. Професор В. І. Альбіцький під час допиту наголосив, що його дії відповідали службовим обов'язкам, а бойкот мав явно організований характер. Директор Мухачов підтвердив, що рішення про засідання комісії було ухвалено на законних підставах і він не очікував, що воно завершиться таким інцидентом. Свідки зазначили, що студенти мали серйозні претензії до педагогічного стилю В. І. Альбіцького, який, ніби-то використовував застарілі методи навчання [26, с. 6].

Загалом суд дійшов наступних висновків: 1) щодо звинувачень у перешкоджанні виконанню службових обов'язків встановлено: дії студентів, а саме їхній організований тиск на комісію та професора, створили реальну загрозу їхній безпеці та виконанню ними службових обов'язків; 2) стосовно звинувачень у неповазі до професора встановлено: підсудні студенти Короткевич і Родзянко двічі повернулися спиною до професора Альбіцького під час його звернення, що визнано судом актом демонстративної зневаги, яка, однак, не підпадає під кримінальну відповідальність; 3) визнано відповідальність членів центрального органу: 12 студентів, котрі входили до складу ЦО, заздалегідь узгодили дії щодо бойкоту В. І. Альбіцького та прийняли рішення про здійснення активних дій. Їхні організовані дії були спрямовані на зрив засідання комісії; 4) роль викладачів і дирекції: директор інституту Мухачев та викладачі Серебряков і Милович у своїх свідченнях визнали, що бойкот Василя Івановича був наслідком його політичної позиції та членства у промонархічній партії. При цьому педагоги засвідчили, що студентство масово висловлювало невдоволення рівнем викладання професора [15; 26].

Таким чином, суд визнав частину підсудних винними у створенні перешкод для виконання службових обов'язків членами комісії. Проте було ухвалено пом'якшене рішення через молодий вік обвинувачених, відсутність попередніх судимостей та загальну політичну ситуацію в країні. Крім того, підсудним було винесено умовне покарання у вигляді тимчасового відсторонення від навчання та обов'язку постати перед адміністративною владою у разі повторення подібних дій. Декількох студентів було виправдано через недостатність доказів щодо їхньої активної участі в організації бойкоту. Судом наголошено, що подібні інциденти підривають академічний порядок і дисципліну, але водночас визнано, що питання політичних погля-

дів професорів та їхньої взаємодії зі студентством потребує глибшого розгляду на рівні університетської адміністрації [28].

7 грудня 1906 р. у Харківському окружному суді оголошено остаточний вирок щодо тринадцяти студентів ХТІ. Встановлено, що не існує достатніх доказів для підтвердження висунутих обвинувачень щодо порушення статей 272 та 286 Кримінального уложення. Констатовано, що під час інциденту не було зафіксовано прямих погроз на адресу професора В. І. Альбіцького і членів комісії. Свідки, серед яких Альбіцький, Мухачов, Серебряков і Милович, підтвердили, що фізичне насильство або пряма загроза їхньому життю і здоров'ю були відсутні. Викладачі зазначили, що студентський протест був проявом академічного бойкоту, який, хоча й порушував порядок, однак не мав на меті насильницьких дій [29, с. 6].

Незважаючи на загальне виправдання більшості підсудних суд дійшов висновку, що студенти Короткевич, Родзянко та Шашутін своїми діями в конференц-залі все ж вчинили порушення. Суд також розглянув клопотання захисту про припинення справи на підставі автономії вищої школи. Однак апеляцію було відхилено через те, що дисциплінарні органи навчального закладу не могли розглядати правопорушення кримінального характеру [29, с. 6]. Суд визнав Короткевича, Родзянка та Шашутіна винними в образі посадових осіб при виконанні ними службових обов'язків [29, с. 6]. Як покарання кожен із них був оштрафований на суму 25 карбованців [2, с. 85]. У разі несплати штрафу їм загрожувало п'ять днів арешту: Короткевич і Родзянко мали відбутися покарання у в'язниці, а Шашутін – під наглядом поліції. Суд повністю виправдав студентів Лихоніна, Данилевича, Качкачева, Рановського, Івашева, Бланка, Крамаренка, Марищева, Орловського та Шевченка за відсутністю доказів їхньої причетності до висунутих обвинувачень. Відповідно до пункту 771 Кримінального уложення, їх було визнано невинними [29, с. 7]. Таким чином, суд підтвердив, що протест студентів не мав характеру кримінального правопорушення, однак певні дії окремих осіб були визнані неприпустимими з точки зору законодавства, що регулює поведінку у навчальних закладах.

Події цього судового процесу мали довготривалий вплив на розвиток Харківського технологічного інституту, оскільки після нього суперечності між студентами ліберального спрямування та професорсько-викладацьким складом консер-

вативного типу лише посилювалися. Конфлікти між ними набули системного характеру, що відображалось не лише в академічному середовищі, а й на загальній атмосфері навчального закладу [16, с. 32]. Більше того, напруженість спостерігалася не тільки між студентством та адміністрацією закладу, а й серед самих викладачів. Частина професорів підтримувала студентські ініціативи, визнаючи їхні прагнення до оновлення системи вищої освіти та демократизації управління ХТІ. Водночас інша частина професури категорично виступала проти таких змін, розцінюючи їх як дестабілізацію навчального процесу та загрозу академічним традиціям.

Для професора В. І. Альбіцького цей судовий процес став переломним у його педагогічній кар'єрі. Попри багаторічну викладацьку діяльність і значний внесок у розвиток гідравліки й інженерної освіти, конфлікт зі студентами значно підірвав його авторитет, оскільки студентська громада відкрито висловила недовіру професору, а адміністрація інституту не змогла врегулювати ситуацію без залучення судових інстанцій, подальше його викладання стало неможливим [9, с. 6–7]. Після широкого резонансу цієї справи постать Василя Івановича Альбіцького стала символом конфлікту між традиційними та модернізаційними тенденціями у вищій школі початку ХХ ст. [11, с. 69]. Педагогічна кар'єра видатного професора-гідравліка фактично завершилася, що стало наслідком як студентського бойкоту, так і проявом загальної кризи системи вищої технічної освіти в умовах суспільно-політичних трансформацій [8, с. 28]. Судовий процес відобразив глибокі суспільні зміни у вищих навчальних закладах імперії в контексті боротьби між консервативними та ліберальними тенденціями.

Висновки. Події 26 жовтня 1906 р. в Харківському технологічному інституті стали важливим етапом у розвитку студентського руху та демонстрацією суперечностей у взаєминах між адміністрацією, професорським складом і студентством. Судовий процес загострив проблеми академічних свобод, прав студентів та межі впливу адміністративної влади у вищих навчальних закладах початку ХХ ст. Рішення суду показало відсутність юридичних підстав для засудження більшості студентів, але, разом із тим, визначило відповідальність окремих осіб за порушення академічного порядку. Це засвідчує намагання влади зберегти контроль над ситуацією, не допускаючи ескалації конфлікту. Ця подія спричинила низку наслідків для роз-

витку вищої технічної освіти і студентського самоврядування. Суперечності між студентами та викладачами мали як ідеологічний, так і соціальний характер. Професорсько-викладацький склад інституту не мав єдиної позиції: одні підтримували студентів, інші засуджували їхні дії. Центальною фігурою конфлікту став професор В. І. Альбіцький, котрий, будучи об'єктом студентського бойкоту, фактично змушений завершити свою педагогічну діяльність. Студентські

протести засвідчили наявність глибоких проблем в управлінні вищою технічною освітою, зокрема необхідність реформ у сфері академічної автономії, студентського самоврядування та організації навчального процесу. Вони стали індикатором зростання на початку ХХ ст. демократичних прагнень серед інтелігенції та студентства, підкреслюючи складність процесів формування громадянського суспільства та боротьби за академічні свободи.

Список літератури:

1. Бандус В. О. Науковий доробок професора В. О. Добровольського (1884–1963) в галузі матеріалознавства та загального машинознавства : дис. ... д-ра філософії в галузі історії : 032. Харків, 2020. 355 с.
2. Гончарова Н. О. Політизація національного руху студентської молоді. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2005. № 9. С. 81–86.
3. Єршова Л. М. Трансформація виховного ідеалу у вітчизняній педагогічній теорії і практиці (XIX – початок ХХ століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13. 00. 01. Житомир, 2015. 609 с.
4. Історія університету: події і факти (1870–1920) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». *Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»*. URL: <https://surl.luh/vcghyv> (дата звернення: 17.03.2025).
5. *Киевлянин*. 1906. № 298, 28 октября. С. 3.
6. *Киевлянин*. 1906. № 306, 5 ноября. С. 2.
7. *Киевлянин*. 1906. № 309, 8 ноября. С. 4.
8. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Історія розвитку. 1885–2010 / ред. В. І. Ніколаєнко ; уклад.: В. І. Ніколаєнко та ін. Харків : НТУ «ХПІ», 2010. 408 с.
9. Ніколаєнко В. І., Савченко Л. П. Про нові підходи до висвітлення історії вищих навчальних закладів (на прикладі Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»). *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Збірник наукових праць. Тематичний випуск : *Актуальні проблеми історії України*. 2006. № 8. С. 3–10.
10. *Новое время*. 1906. № 11001, 28 октября. С. 2.
11. Обершт О. М. Поміркований російський націоналізм на території українських земель (початок ХХ ст.). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія*. 2016. № 15. С. 64–72.
12. *Рада*. 1906. № 40, 31 жов. С. 2.
13. *Рада*. 1906. № 42, 2 лис. С. 3.
14. *Рада*. 1906. № 43, 3 лис. С. 4.
15. *Рада*. 1906. № 62, 25 лис. С. 3.
16. Харьковский политехнический институт, 1885–1985. История развития / ред. Н. Ф. Киркач. Харьков : Вища шк., 1985. 224 с.
17. Циганюк М. А. Соціально-політична боротьба в Україні під час виборів і діяльності І Державної думи : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Кам'янець-Подільський, 2017. 247 с.
18. *Южный край*. 1906. 28 окт. С. 4.
19. *Южный край*. 1906. 31 окт. С. 4.
20. *Южный край*. 1906. 1 ноя. С. 3.
21. *Южный край*. 1906. 2 ноя. С. 3.
22. *Южный край*. 1906. 4 ноя. С. 4.
23. *Южный край*. 1906. 7 ноя. С. 4.
24. *Южный край*. 1906. 10 ноя. С. 4.
25. *Южный край*. 1906. 17 ноя. С. 3–4.
26. *Южный край*. 1906. 24 ноя. С. 5–6.
27. *Южный край*. 1906. 25 ноя. С. 5.
28. *Южный край*. 1906. 30 ноя. С. 4.
29. *Южный край*. 1906. 15 дек. С. 6–7.

Demuz I.O. THE 1906 STUDENT PROTEST AT THE KHARKIV TECHNOLOGICAL INSTITUTE: BACKGROUND, COURSE, AND CONSEQUENCES

This article analyses the events of October 26, 1906, at the Kharkiv Technological Institute (hereafter KTI), which became one of the most resonant student protests of the early 20th century. The study explores the background of the conflict between students and the faculty, particularly involving Professor V. I. Albitsky, as well as the consequences of this confrontation for the further development of the institution. Particular attention is given to the analysis of the judicial process and its impact on the academic environment of the institute.

The research is based on an interdisciplinary approach that combines historical analysis, sociocultural context, and legal evaluation of the events. The source base includes early 20th-century periodicals such as «Kievlyanin», «Novoye Vremya», «Rada», and «Yuzhny Kray», whose analysis enabled a comprehensive study of the topic.

The article establishes that the events at KTI marked a significant stage in the development of the student movement and revealed deep ideological and social tensions in the relationships between the administration, faculty, and students. The ensuing trial of the protest participants intensified debates about academic freedom, student rights, and the limits of administrative authority in higher education institutions of the time. These events had a lasting impact on the evolution of higher technical education and student self-governance. It is shown that Professor V. I. Albitsky, effectively boycotted by the students, was forced to end his teaching career thereafter. The student protests revealed the existence of deep problems in the management of higher technical education, including the need for reforms in the areas of academic autonomy, student self-governance and the organisation of educational processes. They also reflected the growing democratic aspirations among the intelligentsia and student body in the early 20th century and emphasized the complexity of civil society formation and the struggle for academic freedoms.

Key words: Kharkiv Technological Institute, higher technical education, student protests, academic freedoms, judicial process, V. I. Albitsky.